

ÚTMUTATÓK, AMELYEKRE MA IS SZÜKSÉGÜNK LEHET – A REFERENZS MÁSODFOKÚ BIBLIOGRÁFIÁK ÉS A NAPRAKÉSZSÉG KÉRDÉSEI

MURÁNYI PÉTER

BEVEZETÉS

Röviden meg kell magyarázni, hogy miért foglalkozom ezzel a témával. A felsőoktatás helyzetének alakulása azzal jár együtt, hogy csökkennek a tanszéki létszámok, s egyre több tárgyat kell tanítaniuk a megmaradt tanároknak. 2012-ben úgy alakult, hogy tanszékünkön már nem voltak ott azok, akik korábban a tájékoztatás tantárgyat tanították, így már tavasszal be kellett ugranom a tárgy szeminarizálásába (az előadásokat még megtartotta kollégám a félév elején). Ez a hagyományos általános tájékoztatás második féléve volt, az alapokra még a megelőző, őszi félévben került sor. Szerencse, hogy az azt követő félévben, 2012 őszén még lehetőség volt arra, hogy a nappali tagozaton az előadásokat a Szombathelyhez kötődő *Szabó Sándor* tanár úr tartsa meg, nekem csak a szemináriumok maradtak, de 2013 tavaszától tényleg magamra maradtam.

Az egyik legfontosabb kérdés, hogy milyen tankönyvet használhatunk a tárgyhoz. Vannak klasszikus tankönyvek, ezek azonban nem olyan újak (még szó esik róluk a későbbiekben), ugyanakkor csak nyomtatott formában léteznek. Épp ezért örömmel fedeztem fel, hogy a Magyar Elektronikus Könyvtárba felkerülnek *Horváth Tibor* írásai, s köztük 2012 végén (december 5-én) *Tájékoztató-elmélet* című távoktatási jegyzete.¹

Ezt korábban nem ismerhettem, mert az egeri Eszterházy Károly Főiskolán készült belső használatra, az ottani távoktatásos képzés támogatására. A jegyzet 2001-ben jelent meg, tehát már több mint egy évtizedes volt, mégis jó kiindulási alapot jelentett, természetesen kiegészítve az újabb fejleményekkel, eszközökkel. Az is vonzóvá tette, hogy rendkívül élvezetes stílusban íródott, nem adatokkal telezsúfolva, hanem az összefüggéseket bemutatva. Most azonban nem a tankönyv egészének bemutatása a feladatom, hanem annak egy részlete, amely elindította a gondolkodásomat. (S lehet-e ennél fontosabb célja egy jegyzetnek?)

A 4., A bibliográfia kibontakozása című fejezet Másodfokú bibliográfiák elnevezésű alfejezetének egy részletéről van szó. A témával már az előző leckében is foglalkozik

1 Horváth Tibor: *Tájékoztató-elmélet*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola, 2001. *Magyar Elektronikus Könyvtár*. <http://mek.oszk.hu/11100/11188/11188.pdf>

a jegyzet, amely A sokszínű bibliográfia címen a bibliográfiák tipizálásáról, csoportosításáról ír. A hetedik felosztásban a regisztratív és magyarázatos bibliográfiák különbségeit mutatja be az írás, utóbbi csoportba sorolja a bibliográfiai kalauzokat, guide-okat, elsősorban a felsőoktatásban használatos bibliográfiai bevezetőket, de kiemeli a legismertebb munkát, *Kosáry Domokos Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába* című művét (bár nem egyértelmű, hogy melyik kiadásáról van szó).² Az utolsó, a kilencedik típuspárjánál az elsőfokú és másodfokú bibliográfiákkal foglalkozik. A másodfokú bibliográfiáknál megkülönbözteti a tiszta másodfokú bibliográfiákat (legjelentősebb alkotása *Théodore Besterman* nevéhez fűződik), s a másik típust, amelyet én a továbbiakban referenz másodfokú bibliográfiaként fogok emlegetni – mivel *Kertész Gyula Könyvtári tájékoztatás I. Általános tájékoztatás* jegyzetén nötem fel –, amelyet *Horváth Tibor* jegyzete az egyik legjelentősebb mű létrehozójához kapcsol:

„A másik a tájékoztatási források bibliográfiája, tehát a bibliográfiáké is, de gyűjtőkörüket sokkal szélesebben értelmezik. Ezt nevezik Malclès-i típusnak, N. Malclès-ről, a Sorbonne professzor asszonyáról nevezve el.”³

E típusnál követelmény a naprakészség, amely a nyomtatott eszközök esetében nehezen valósítható meg, ezért a „retrospektív” másodfokú bibliográfiák „referral centre”-re alakulnak át; kiemeli továbbá *Szentmihályi János* javaslatát a „tájékoztatás a tájékoztatásról” fogalom használatára. Véleménye szerint mindenfajta szakirodalmi szolgáltatás eléréséhez útbaigazítást kell adni, nemcsak azokhoz, amelyek hagyományosan szerepeltek ezekben az eszközökben.

A nemzetközi eszközöket *Julius Petzhold*⁴ 19. századi munkájának jellemzése után az előző fejezetben is tárgyalt két szerző – Malclès és Besterman – művein keresztül mutatja be. A magyar munkák közül *Gulyás Pálét* (*A bibliográfia kézikönyve*⁵) és a *Szentmihályi-Vértesyt* (*Útmutató a tudományos munka hazai és nemzetközi irodalmához*⁶) emeli ki.

Hiányolhatunk nemzetközi eszközöket, elsősorban a korábbiakban már részben tárgyalt angol nyelvűeket, de fontosabbak azok a kérdések, amelyekkel szerzője a fejezetet lezárja. „A másodfokú bibliográfiák mögül kiszaladt mind a tudományos, mind a könyvtári-bibliográfiai világ. Ám a funkció megmaradt: tájékozódás céljából milyen forrásokhoz kell vagy lehet fordulni? Erre a szerepkörre valók az ún. referral centre-ek, eligazító központok. Szentmihályi János a „tájékoztatás a tájékoztatásról” fordítást javasolta. Leggyakrabban adatbázisokként élnek, naprakész felzárkózásukat biztosítani lehet. Tartalmuk viszont jóval túlnő a klasszikus másodfokú bibliográfiákén: bibliográfiákra és referenz eszközökre korlátozódik. A referral centre-ek (forrás-

2 Uo. 48-49. p.

3 Uo. 52. p.

Malclès, Louise-Noëlle: *Les sources du travail bibliographique*. 1-3. tom. Genève: E. Droz, 1950–1958.

4 Julius Petzhold: *Bibliotheca Bibliographica. Kritisches Verzeichniss der das Gesamtgebiet der Bibliographie betreffenden Litteratur des In- und Auslandes in systematischer Ordnung*. Leipzig: Wilhelm Engelmann, 1866.

5 Gulyás Pál: *A bibliográfia kézikönyve*. 2. kötet. A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek. Bp.: a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára, 1942. A mű hasonló kiadásban is megjelent: *Könyvértékesítő Vállalat*, Bp., 1984.

6 Szentmihályi János–Vértesy Miklós: *Útmutató a tudományos munka hazai és nemzetközi irodalmához*. Gondolat. Bp., 1963.

tájékoztatás) így válnak a könyvtári hálózati kommunikáció idegközpontjaivá. A magyarországi könyvtári rendszerben ez az eszköz hiányzik.⁷

Különösen érdekesek voltak számomra ezek a megállapítások 2001-ből, mert az azt megelőző évben, 2000-ben foglalkoztam a referenz másodfokú bibliográfiákkal.⁸ A bevezetőben ez olvasható: „Képzeld el, hogy a *Szentmihályi-Vértesy*ben CD-ROM-okról és online adatbázisokról is találnak információt! Ez lehetetlen, mondhatják, hiszen ez a mű 1963-ban jelent meg, anyaggyűjtését 1960-ban zárták le, akkor még nem voltak ilyen számítógépes szolgáltatások. Ha lettek volna, akkor biztosan felvették volna őket.”⁹ A Szentmihályi-Vértesy új kiadásának hiányában az ismert angol munka, *Albert John Walford* által szerkesztett *Guide to reference material* akkori legújabb (1996-1998-as, 7.)¹⁰ kiadása, s mellette két magyar könyv¹¹ rejtett bibliográfiája volt az elemzés tárgya.

2013-ban volt tehát 50 éves a Szentmihályi-Vértesy, illendő megemlékeznünk róla. *Horváth Tibor* megállapításaihoz kötődve vizsgáljuk meg, mi a helyzet most ezzel a műfajjal, mi lett a két legfontosabb angol nyelvű eszközzel, amelyek hosszú évtizedeken keresztül rendszeresen új kiadással jelentek meg. Mivel nem krimit írunk, ezért már most elárulhatjuk, hogy az amerikai *Guide to reference books* utolsó, 11. kiadása 1996-ban jelent meg *Robert Balay* szerkesztésében. Az újabb, javított, kiegészített változat helyett az útmutató 2008-tól az interneten található meg *Guide to reference* címen, folyamatosan frissíthető változatban: www.guidetoreference.org (nem ingyenes forrásként, de 60 napos kipróbálásra bárki regisztrálhatja magát). A *Walford's guide to reference material* utolsó, nyolcadik kiadása 1999-2000-ben került az érdeklődők kezébe, ugyanakkor helyette új szerkezetben, *Ray Lester* szerkesztésében indult meg a *The new Walford. Guide to reference resources* 2005-ben az 1. Science, technology and medicine kötet, majd 2008-ban a 2. The social sciences kötet, s várható folytatása is.

Közös a két eszközben, hogy egyiknek sem találhatjuk nyomát a magyar könyvtárakban, sem az utolsó hagyományos nyomtatott, 1996-os, illetve 1999-2000-es kiadásoknak, sem pedig az új változatoknak. *Eszenyiné Borbély Mária* könyvtártudományi képzés tájékoztatás-előadása számára készített bemutatójában a 17. dián megtaláljuk a *Guide to reference books* 11. kiadásának alapadatait, sőt címlapját is, a következő dián pedig látható a *Guide to reference* nyitó képernyője.¹² A *The new Walford* két

7 Horváth Tibor: *Tájékoztatás-elmélet*. [Lásd 1. jegyzetet] 4. p.

8 Murányi Péter: CD-ROM-ok (és egyéb számítógépes források) új referenz másodfokú bibliográfiákban. *Könyvtári Figyelő*, 2000. 1-2. sz. 121-129. p.

9 Uo. 121. p.

10 Az első kiadás adatai: Walford, A. J. ed., ass. of L. M. Payne: *Guide to reference material*. London, Lib. Ass., 1959.

11 Gyurgyák János: *Szerkesztők és szerzők kézikönyve*. Osiris K. Bp., 1997.

Koltay Tibor (1999, szerk.) Csermely Péter [et al.]: *Kutatás és közlés a természettudományokban*. Osiris K., Bp., 1999.

12 Tájékoztatás, információforrások, 9. előadás. – www.inf.unideb.hu/~borbelym/Tajekoztatás_891011.ppt
A <http://www.inf.unideb.hu/~borbelym/> (Eszenyiné dr. Borbély Mária) honlapja

kötetével csak a Prospero Internetes Könyvruház kínálatában találkozhatunk egyenként.¹³

Láthatjuk, hogy a címekben a Guide to reference az állandó, de amíg a régebben indult amerikai eszközben az eredeti „books” maradt el a címből, Angliában a materialból „resources” lett, ez mindenképp tükrözi a felvett anyagokban bekövetkezett változásokat. Az egyik helyen az első szerkesztő neve bekerül a címbe, a másik helyen az adott kiadás szerkesztőjének nevével határozzák meg a művet.

A címekben szereplő guide fordítható kalauznak is. Cikkünk címét a Szentmihályi-Vértesy első szava alapján adtuk. Angol változatában ennek is a guide szó szerepel (A guide to hungarian and foreign books). Így a címben szereplő „útmutató” részben a referenz másodfokú bibliográfia műfajára utal, ugyanakkor útmutatónak nevezhetünk személyeket is, akik irányt szabnak, új utakat mutatnak akkor, amikor arról másoknak még sejtésük sincs. Az eredeti tervem az volt, hogy részletesebben megvizsgálom ebből a szempontból Horváth Tibor munkásságát, de azután bebizonyosodott, hogy ez túlfeszítené a kereteket. Néhány olyan példát emelek most csak ki, amely beleillik az írás gondolatmenetébe. A témából következően Szentmihályi Jánosról több szó eshet ebből a szempontból.

A SZENTMIHÁLYI-VÉRTESY ELŐTTI IDŐSZAK

A Szentmihályi-Vértesy elődjeként legtöbbször *Gulyás Pál A bibliográfia kézikönyve* című munkájának második kötetét említik¹⁴ (A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek), ezt hol a tiszta, hol a referenz másodfokú bibliográfiák közé sorolják be.

Ebben a bibliográfiában az első csoportot A bibliográfiák bibliográfiája kategória képezi. Itt időrendben szerepelnek a művek, a több kiadást megélt művek esetében a legutolsó kiadás szerint besorolva. Így majdnem az utolsó, a 25. lesz az amerikai Guide to reference books 6., 1936-os kiadása, az akkori szerkesztő, *Isadore Gilbert Mudge* neve alatt. Közvetlenül utána szerepel *Besterman* bibliográfiájának 1939/1940-es edíciója, de felidézi a kezdeteket, *Alice B. Kroeger Guide to the study and use of reference books* című művét (az 1. kiadás megjelenési évét nem adva meg). Elég részletes ismertetést ad, de valószínűleg másodlagos források alapján, mert nem közöl lelőhelyet,¹⁵ mint az ugyanabban az évben megjelent francia nyelvű mű, *Frantz Calot és Georges Thomas* munkája esetén (*Guide pratique de bibliographie, suivie d'un méméto analytique des principales bibliothèques de Paris*), amelyet forrásul használ fel (de az azonos évben való megjelenés miatt csak az előző, 1929-es kiadásról írhatott (illetve ahhoz kapcsolódóan

13 Ára a forint árfolyamától függően változik, nagyjából 90 és 100 ezer forint között mozog, de az utóbbi időben már „Nem beszerezhetőnek” minősítve <http://www.prospéro.hu>

14 Gulyás Pál: *A bibliográfia kézikönyve*. 2. kötet. A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek. Könyvtér, Bp., 1984.

Az eredetileg 1942-ben kiadott könyv reprintjében csak ez a második kötet szerepel, függelékében Gazda István kiegészítésével (A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1941–1944).

15 Uo. 14. p.

három kiegészítésről, supplementumról).¹⁶ Gulyás mindkét kiadvány ismertetésében megjegyzi, hogy az adott ország használójának szól:

„...már amennyire az az átlagos francia kutatót érdekelheti.”¹⁷

„...hiszen a szerző az amerikai Free Public library-k közönsége sajátos igényeit tartotta szem előtt”.¹⁸

A másodfokú bibliográfia kifejezés a két világháború közötti – az Arcanum Digitális Tudománytárában (ADT) megtalálható – folyóiratokban csak egyszer fordul elő.¹⁹ Az 1929-es Magyar Könyvszemlében megjelent írás címe: A nemzetközi szellemi együttműködés új eredménye, szerzője: *Joris Vorstius*. Igaz, hogy ez tiszta másodfokú bibliográfiákkal foglalkozik, de tanulságos az, amit ennek a típusnak a szükséges frissességével olvashatunk. „Mert a dolog természetében rejlik, hogy az úgynevezett „másodfokú bibliográfia” hamarabb avul el, mint a többi bibliografikus segédeszköz, különösen, ha folyó bibliográfiákra terjed ki, mint jelen esetben.”²⁰ Másodszor 1955-ben, a Magyar Könyvszemle 1946 utáni újraindulásának évében kerül elő a kifejezés. Szentmihályi János írt kritikát *Malclès Cours de bibliographie* című, az előző évben megjelent tankönyvről.

Több helyen utalnak arra, hogy a Szentmihályi–Vértesy mintaképe a „kis Malclès”, tehát a tankönyv volt, így a későbbi munka szempontjából is fontos, hogy mit írt róla: „Bevezető a bibliográfia elméletébe és egyben a legfontosabb és leggyakrabban használt bibliográfiák és tájékoztató művek ismertetése.”²¹

„Az elméleti problémafelvetés világossága mellett a tankönyv másik nagy érdeme a kettős feladat második részének, a bibliográfiáknak és tájékoztató műveknek világos, jól csoportosított összefoglalása.

Ez a tananyagszerű összefoglalás egy szempontból mindenesetre elgondolkoztató számunkra is. Nálunk a könyvtárosképzésben részesülők között szinte elharapódzott az a felfogás, hogy nincs értelme könyvcímek megtanulásának. A tanulás a hallgatók tekintélyes részének véleménye szerint ily módon egy telefonkönyv bemagolásához hasonlít. Bizonyíték e tankönyv mellett, hogy a hivatásukat komolyan vevő oktatók, mint Louise Malclès, a nyugati országokban is megkövetelik a könyvtáros számára elengedhetetlen bibliográfiai ismereteket. Ezt bizonyítják a sokszor igen kitűnően összeállított ellenőrző kérdések is.”²²

Ám Szentmihályi kifogásolja azt, hogy sokszor nincs ismertetés a művek adatai mellett. „A tankönyv azonban nem lehet egy másodfokú bibliográfia rövidített kiadása, hiszen a kettő funkciója nem azonos. Amilyen fontos pl. egyes tudományos összefoglalások, a tudományok legfontosabb folyóiratainak a tankönyv keretében való ismerte-

16 Uo. 13. p.

17 Uo.

18 Uo. 14. p.

19 Kiváló lehetőség ad a tájékozódásra a mai kutatóknak, hogy sok fontos szakfolyóiratunk teljes anyaga elérhető az Arcanum Digitális Tudománytárban (ADT), így lehetőségünk van egy adott szó vagy kifejezés előfordulására keresni, s olyan forrásokra is rábukkanni, amelyekre különben nem gondolnánk.
<http://adt.arcanum.hu/>

20 Vorstius, Joris: A nemzetközi szellem új eredménye. *Magyar Könyvszemle*, 1929. 3-4. füzet 166. p.

21 Louise-Noëlle Malclès: *Cours de bibliographie*. Ism. Szentmihályi János. *Magyar Könyvszemle*, 1955. 1-2. sz. 156.p.

22 Uo.

tése, ugyanúgy nem lehet mellőzni azok kritikáit, használhatóságuk mértékének meghatározását.²³

„Azt, hogy elsősorban a francia segédkönyveket, összefoglalásokat ismerteti, nem érezzük hibának. A bibliográfiai munkának, és ezt magunk számára is levonhatjuk tanulságnak –, elsősorban a nemzeti irodalom sokrétű feltárására kell törekednie. Ezen a téren és a bibliográfiai ismeretek elmélyítése körül bizony még sok a tennivalónk.”²⁴

Kőhalmi Béla a második, akinél ez a kifejezés szerepel 1959-ben, két írásában is érinti e kérdést. Az elsőben a bibliográfia és az új technika kapcsolatával foglalkozik, s érdemes figyelni az idézet végére: „A bibliográfiának vissza kell adni műszer jellegét. A XVIII. század második feléig tudósok által tudósok kis köre számára összeállított szerszám volt, ma nagy példáiban monumentum, merev és kezelhetetlen, kis formátumaiban túlbujánzott és – valljuk be – kissé lenézett, de oktalanul kevéssé becsült raktártöltelék; elbujánzott válfaja a szellemi termelésnek olyannyira, hogy elvesztettük a felette való ellenőrzést. Arról van szó, hogy a felettük való uralmat visszaszerezzük. A veszni indult enciklopédikus szellemet, amelynek testi formája ma a másodfokú bibliográfia, a gép segélyével kell megmentenünk.”²⁵

A másik írása egy kritika egy német tankönyvről,²⁶ amely ugyanúgy tekinthető a Szentmihályi–Vértesy előképeinek, mint Szentmihályi előbb idézett írása.

„A Grundriss, amelyről most szólunk, lényegében szintén másodfokú bibliográfia – egybefoglalva az általános (nemzeti és nemzetközi) és szakbibliográfiákat –, körültekintéssel és gondos válogatással csak annyit szorít bele az egyes bibliográfiai műfajokból és szakbibliográfiákból, segédkönyvekből, amennyit a hallgató emlékezőtehetsége elbírt.”²⁷ „Német olvasók, hallgatók részére készült tankönyvben nem meglepő, hogy a címanyag nagyobb részben német; francia vagy angol tankönyvben bizonyára hasonló arányt találunk.”²⁸

Még a Szentmihályi–Vértesy előtt, 1962-ben jelent meg *Szentmihályi János* tanulmánya *A társadalomtudományok szakbibliográfiáinak néhány kérdése* címen. Ezen belül tárgyalta a bibliográfiai bevezetők, vagy másként kalauz jellegű bibliográfiák szerepét, s megállapította, hogy ezek többé-kevésbé betöltik a másodfokú bibliográfia szerepét.²⁹

23 Uo. 157. p.

24 Uo. 158. p.

25 Kőhalmi Béla: A bibliográfia és az új technika. *Magyar Könyvszemle*, 1959. 1. sz. 97-108. p.

26 Fleischack, Curt – Rickert, Ernst – Reichardt, Günther: Grundriss der Bibliographie. In: Kőhalmi Béla. *Magyar Könyvszemle*, 1959. 2. sz. 242-243. p.

27 Uo. 242. p.

28 Uo. 243. p.

29 Szentmihályi János: A társadalomtudományok szakbibliográfiáinak néhány kérdése. *Magyar Könyvszemle*, 1962. 2. sz. 150. p.

A SZENTMIHÁLYI-VÉRTESY FOGADTATÁSA, KÉSŐBBI ÉRTÉKELÉSE

Hogyan értékelték az 1963-ban megjelent művet a maga korában és a későbbi évtizedekben? A Szentmihályi-émlékkötet bibliográfiájában³⁰ három ismertetést találhatunk, amelyek különböző szakfolyóiratokban jelentek meg. Az OSZK Híradóban *Somogyi Anna* írt az Útmutatóról még 1963-ban. Az ismertetés olyan, amelyet elsősorban a bevezető alapján meg lehetett írni (miért kellett *Gulyás Pál* bibliográfiája után 20 évvel egy másikat készíteni, a tudásanyag megnövekedése és az új világnézet, az általános rész és az egyes tudományágak művei, a fejezetcímek 4 másik nyelven is). Az egyetlen kifogás az volt, hogy miért csak 1000 példányban jelent meg.³¹ Az igazán tartalmi jellegű kritikák az akkor 28 éves *Horváth Tibor* és a 79 éves *Kőhalmi Béla* tollából jelentek meg a Könyvtárosban,³² illetve a Magyar Könyvszemlében.

Horváth a másodfokú bibliográfiák két típusával kezdi ismertetését, s azt is üdvözli a Gulyáshoz képest, hogy nemcsak bibliográfiákat tartalmaz. Malclès³³ asszony és *Winchell*³⁴ kalauza méltó párjának tartja, különösen az előbbivel talál rokonságot. Jogosnak gondolja, hogy a magyar eszközök teljesebben szerepelnek benne, ugyanakkor megállapítja, hogy jobb híján olyan anyag is bekerült, amelyet nélkülözni lehetett volna. Kifogásolja, hogy utalók helyett ismétlődő tételekkel lehet találkozni, de ennek mértékét kellő mutatók hiányában meg sem lehet határozni. Vannak kérdései a szakrendszerrel kapcsolatban is. Miközben mi a megjelenés 50. évfordulóját követően írunk róla, már a megjelenéskor sem találta naprakésznek: „Annál inkább érthetetlen számunkra az a hosszas kiadói huzavona, amely a könyv megjelenését megelőzte. Sajnálatos ez azért is, mert a Gondolat hivatalosan a bibliográfiák gondozója a kiadók között. Ennek a lassúságnak a következménye, hogy az Útmutató anyagát nem tudta kellően napra készen tartani megjelenése pillanatában, a több éves (!) nyomdai átfutási idő nem kedvezett az összeállításnak.”³⁵ Ő is kevesli az ezer példányt.

30 Szentmihályi János-bibliográfia (szerk. Nagy Anikó; összeáll. Jávorai Ferencné) – *Szentmihályi-émlékkötet* (szerk. Nagy Anikó), Bp.: Országos Széchényi Könyvtár: Osiris, 2000. 71-112. p.

31 Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. *Ism. Somogyi Anna. OSZK Híradó*, 1963. 4. sz. 110. p.

32 Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. *Ism. Horváth Tibor. Könyvtáros*, 1963. 11. sz. 693-694. p.

Érdekes, hogy Horváth Tibor írása, sem a műveiről készült bibliográfiába nem került be a MEK-ben található *Könyvtári írások* című válogatásba.

Dr. Horváth Tibor publikációi. *Könyv és Nevelés*, 13. évf. 2011. 4. sz. mell. 92-96. p. http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/dr_horvath_tibor_publikacioi

Horváth Tibor: Könyvtári írások: Folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben és lapokban megjelent rövidebb írások, interjúk (vál. és szerk. Sonnevend Péter). Bp.: OSZK, 2013. <http://www.mek.oszk.hu/11600/11654/index.phtml>

33 Malclès, Louise-Noël: *Les sources du travail bibliographique*. 1-3. tom. Geneve: E. Droz, 1950-1958.

34 Winchell, Constance M.: Guide to reference books. Based on the Guide to reference books sixth ed. By Isadore Gilbert Mudge. Chicago, 1951, ALA.

35 Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. *Ism. Horváth Tibor. Könyvtáros*, 1963. 11. sz. 694. p.

Kóhalmi Béla a Magyar Könyvszemle 1964. 1. számában³⁶ Kosáry Domokos és I. Tóth Zoltán nagy történeti bibliográfiái után a harmadik átfogó bibliográfiának mondja a felszabadulás óta, a lap szerkesztői ehhez még hozzáteszik a *Budapest Története* Bibliográfiája 2. kötetét, amely a bíráló megírásakor még nem jelent meg. Hangsúlyozza, milyen kevesen vállalkoztak arra, hogy egyetemes szintézisét adják a tudományos tájékoztatás forrásainak, s hogy azok sok esetben csak másodfokú bibliográfiák, s nem mindennemű forrásról áttekintést adó eszközök. A két típusra példaként Besterman és Malclès munkáját hasonlítja össze, s megállapítja, hogy csak ez az utóbbi lehetett a példa. Hangsúlyozza, hogy a kutatás minden fázisának és szintjének megfelelő műfajú forrásait kell szolgáltatni. Az áttekinthetőségnek és választásnak úgy tesznek eleget, hogy az általánostól haladnak a részletek felé. Néhány tudományterületen össze is hasonlítja a felvett eszköztípusok számát Malclès munkájával.

Egyes kritikái megjegyzéseit azért nem adja meg, mert mutató hiányában nem ellenőrizhető észrevételeinek hitelessége. „Erre a külön füzetben kiadandó név- és tárgymutatóra pedig elengedhetetlenül szükség van.”³⁷ Összegezve megállapítja: „Maga a mű nagy nyeresége könyvtáraink tájékoztató műhelyeinek”³⁸, és kiemeli, hogy a szerkesztők mellett a közreműködők népes taborát is megilleti az elismerés. A kiadót a nyomdai előállítás minőségéért dicséri meg.

A Szentmihályi-émlékkötet bibliográfiájában található három kritika mellett az ADT segítségével még egy ismertetés szövegét találhatjuk meg, amely 1966-ban az *Ethnographiában* látott napvilágot *Kőhegyi Mihály* tollából.³⁹ Ebben szó esik a szakirodalom mennyiségének növekedéséről, s a tájékozódás nehézségeiről: „Ézert növekedett meg rendkívüli mértékben azoknak a műveknek a száma és jelentősége, amelyek ebben az irdatlan anyagban megadják a szükséges tájékoztatást. Évről évre nő – hazánkban sajnálatosan lassan – a kiadott bibliográfiák száma. Az itt ismertetett könyv a tudományos kutatás legfontosabb és legújabb tájékoztató könyveiről nyújt az egyes tárgykörök szerint rendszerezett áttekintést.”⁴⁰ Ezután azt vizsgálja, hogy a néprajzi bibliográfiák hogyan szerepelnek a munkában, és sajnálatosnak tartja a helyzetet (mármint a bibliográfiákét, hiányolva a retrospektív bibliográfiát ezen a területen). Az írás viszonylag rövid, és évekkel később is jelent meg, ugyanakkor a Szentmihályi-Vértesy jellege miatt fontos lett volna, hogy még több tudományterületen ismerjék fel a fontosságát, foglalkozzanak vele, ismertessék. A *Földrajzi Közleményekben*⁴¹ található még róla szóló írás *Beluszky Pál* tollából, az interneten is megtalálható bibliográfia⁴² tanúsága szerint.

36 Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. *Ism. Kóhalmi Béla. Magyar Könyvszemle*, 1964. 1. sz. 102-103.

37 Uo. 103. p.

38 Uo.

39 Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. *Ism. Kőhegyi Mihály. Ethnographia*, 1966, 2. sz. 312-313. p.

40 Uo.

41 Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. *Ism. Beluszky Pál. Földrajzi Közlemények*, 1964. 4. sz. 360-361. p.

42 Beluszky Pál műveinek bibliográfiája <http://www.rkk.hu/rkk/publishing/series/kutbibl/kutbibl03.pdf>

Kóhalmi Béla 1967-ben megjelent nagy összefoglalójában⁴³ újból és kiemelt helyen foglalkozik vele. Az első, bevezető fejezet után a második, az általános és nemzetközi bibliográfiák és katalógusok első részfejezete A tudományos tájékoztatás segédkönyveinek bibliográfiája, s ebben az egyetlen bemutatott, értékelt mű a Szentmihályi–Vértesy. A név- és tárgymutató hiánya mellett, amelyet korábbi kritikájában is említett (ezt a kiadó súlyos tartozásának nevezi), másik tartozásként azt említi, hogy legalább kétvétenkénti pótlás lenne szükséges.⁴⁴

Kertész Gyula 1984-ben A Tudománytár című utánnomás sorozatról írt a Magyar Könyvszemlében, ekkor már közel volt *Gulyás Pál* másodfokú bibliográfiájának megjelenése, s ennek kapcsán azt a reményét fejezte ki, hogy ez megnyitja a Szentmihályi–Vértesy utánnomásának vagy még inkább – rég esedékes átdolgozott, bővített kiadásának lehetőségét.⁴⁵ (Az Arcanum Digitális Tudománytárban végzett keresés alapján ez volt a legutóbbi alkalom, amikor a Magyar Könyvszemlében szerepelt a másodfokú bibliográfia kifejezés.)

Volt azért még alkalom, amikor a Szentmihályi–Vértesyről szó eshetett. Ilyen volt az 1990-ben Debrecenben tartott II. bibliográfiai konferencia, amelynek anyaga a Könyvtári Figyelő 1990. 5-6. számában jelent meg. Bevezető előadásában Lisztes László a tanárképző főiskolák négykötetes tájékoztatás jegyzetsorozatát a Szentmihályi–Vértesy valamifajta kiegészítésének tekintette.⁴⁶

A szakbibliográfia helyzetével foglalkozó *Szabó Sándor* szerint: „Hiányoznak hazai bibliográfiai rendszerünkől a másodfokú tájékoztatásnak, a tájékoztatás a tájékoztatásról típusú szolgáltatásnak az eszközei. Lassan három évtizede annak, hogy megjelent a Szentmihályi–Vértesy-féle bibliográfia, s hosszú évek óta nélkülözzük a Magyar bibliográfiák bibliográfiája címen megjelent sorozat újabb köteteit.”⁴⁷

Ottovay László a forrástájékoztatással foglalkozó előadásában a fontosabb feladatok között említette a bibliográfia átdolgozását: „meg kell vizsgálni, milyen feltételekkel készíthető el egy átdolgozott Szentmihályi–Vértesy, akár részletekben, füzetes formában, figyelemmel a szakterületek bibliográfiai bevezetőivel kapcsolatos, fentebb említett munkákra, illetve az új információs eszközök rohamosan gyarapodó sorára.”⁴⁸

Sajnos, a 10 évvel későbbi Szentmihályi-émlékkötet írásai is csak az eredeti művel foglalkozhattak. *Sebestyén György* kiemelte, hogy „Igen jelentős Szentmihályi János életművében a bibliográfiai és a tájékoztatási problémák történeti megközelítésben való kutatása. Ennek a ténynek is köszönhető, hogy a másodfokú bibliográfia, amelyet Vértesy Miklóssal közösen készített, a magyar könyvészet egyik alapvető referenzs művét képezi, és mind a hazai, mind a nemzetközi tájékoztatástudomány ezt

43 Kóhalmi Béla: *A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban: 1945-1965*. Népműv. Prop. Iroda, Bp., 1967.

44 Uo. 46-47. p.

45 Kertész Gyula: A Tudománytár c. utánnomás-sorozatról. – *Magyar Könyvszemle*, 1984. 4. sz. 377-379. p.

46 Lisztes László: Áttekintés a hazai bibliográfiai tevékenység harminc esztendejéről. – *Könyvtári Figyelő*, 1990. 5-6. sz. 409-420. p.

47 Szabó Sándor: A szakbibliográfia helyzete. *Könyvtári Figyelő*, 1990. 5-6. sz. 499. p.

48 Ottovay László: A forrástájékoztatás feladatai, eszközei és intézményei. – *Könyvtári Figyelő*, 1990. 5-6. sz. 487. p.

Szentmihályi János életművében az egyik legjelentősebb, legtekintélyesebb alkotásnak tekintik.⁴⁹

Horváth Tibor kollégaként való visszaemlékezésében olvashatunk a másodfokú bibliográfia készítésének motivációjáról, szerepel írásában a referral center és a tájékoztatás a tájékoztatásról, megtudhatjuk, hogyan tanította a tájékoztatást Kőhalmi Béla és Szentmihályi János.⁵⁰

Ferenczi Zsuzsanna a tanárra emlékezik, már bevezetőjében említve a bibliográfiát. Részletesebben a tankönyvekkel, jegyzetekkel foglalkozó részben ír róla: „S természetesen a Vértesy Miklóssal együtt írt fő művét, az Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához című könyvét is tankönyvként kezelte, használtatta. Bizonyos részeit ma is használjuk, nem belenyugodva a magyar nyelvű referenz másodfokú bibliográfia hiányába, mert a műfaj világszerte él, pl. a Walford 7. kiadása 1996-ban jelent meg.”⁵¹

Nem véletlen, hogy nála készült szakdolgozatként az a Szentmihályi-bibliográfia, *Gyöngyösi Istvánné* munkája, amelyet az emlékkötet bibliográfiája is felhasznált,⁵² s annak az okát is kezdem sejteni, hogyan lehet meg tanszéki könyvtárunkban a Walford 7. kiadásának mind a három kötete, amelynek máshol nem találtam nyomát.

Szabó Sándor előadása is a bibliográfia és az oktatás kapcsolatát bizonyítja: „Az ő közreműködésével a könyvtár az ötvenes évek első felében bibliográfiai sorozatot indított az egyetemi oktatás segítése céljából, s ez a vállalkozás vezetett el a hazai bibliográfiai teljesítmények mai napig legismertebb művének, a Vértesy Miklóssal közösen összeállított Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához című mű elkészítésének és kiadásának gondolatához.”⁵³ *Bibliográfia I.* című jegyzete bevezetőjében Szentmihályi János is a „tudományos tájékoztatási és bibliográfiai ismeretek egyetemi oktatásának eddigi segédletei” között elsőként említi a „tankönyvjellegű” Szentmihályi–Vértesy-t.⁵⁴

A SZENTMIHÁLYI–VÉRTESY A REFERENZ MÁSODFOKÚ BIBLIOGRÁFIÁKRÓL

Furcsa volna úgy írni egy már több mint 50 éves munkáról, hogy magát a művet meg se nézzük. Korabeli kritikusan is írtak arról, hogy a megfelelő mutatók hiányában nem

49 Sebestyén György: Szentmihályi János pályaképe. – *Szentmihályi-emlékkötet* (szerk. Nagy Anikó). Országos Széchényi Könyvtár: Osiris, Bp., 2000. 14. p.

50 Horváth Tibor: Szentmihályi János, a kolléga. – *Szentmihályi-emlékkötet* (szerk. Nagy Anikó). Országos Széchényi Könyvtár: Osiris, Bp., 2000. 28-38. p.

51 Ferenczi Zsuzsanna: Szentmihályi János, a tanár. – *Szentmihályi-emlékkötet* (szerk. Nagy Anikó). Országos Széchényi Könyvtár: Osiris, Bp., 2000. 44. p.

52 Gyöngyösi Istvánné: Szentmihályi János életrajzi bibliográfiája. Szakdolgozat. [Szombathely]: [BDTF] [1985] 238 p. mell. (13 p.)

53 Szabó Sándor: Szentmihályi János a bibliográfia elméletéről és metodikájáról. – *Szentmihályi-emlékkötet* (szerk. Nagy Anikó). Osiris, Bp., 2000. 49. p.

54 Szentmihályi János: *Bibliográfia. I., Az általános jellegű bibliográfiai tájékoztatás elmélete, gyakorlata és forrásai*. Kézirat. 10. változatlan kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó. Bp., 1993. 3. p.

tudják teljes mértékben elemezni a tartalmát. Mi sem vállalkozhatunk erre, egy szempontot ragadunk ki csak, nevezetesen azt, hogy mit találunk a bibliográfiában saját műfajáról, a referenz másodfokú bibliográfiákról.

Az általános rész hét részre oszlik, amelynek nagy részét Szentmihályi János készítette; az utolsó kettőből a Sajtóbibliográfiák. Folyóirat-bibliográfiák *Pajkossy Györgyné* munkája, a Bibliológia. Könyvtártudomány pedig Vértesy Miklóse. Szentmihályi állította össze az egyes tudományágak, szűkebben a társadalomtudományok közül a Művészettörténet és az Irodalomtudomány és a Szépirodalom tájékoztató könyveit. A bibliográfia 40 fejezetre oszlik, az általános részre 7, az ezt követő Társadalomtudományokra 19, a Természettudományok. Technikára 14 fejezet jut. Ezek természetesen nem azonos méretűek, az öt legterjedelmesebb csaknem a könyv felét teszi ki (Műszaki tudományok 82 oldal, Nyelvtudomány. Filológia 78, Történelem 49, Sajtóbibliográfiák. Könyvtártudomány 48, Általános jellegű bibliográfiák, bibliográfiai jellegű katalógusok 35).

A tartalomjegyzékben csak ezek a címek szerepelnek (angolul, franciául, németül és oroszul is), a fejezetek rendszerét, részletes bontását nem ismerhetjük meg, legfeljebb az egyes összetevőit találhatjuk meg a Tárgymutatóban. A tartalomjegyzék alapján lehet csak sejteni, hogy például az Általános jellegű bibliográfiák, bibliográfiai jellegű katalógusok fejezetben kell keresnünk. A tárgymutató felől indulva a „bibliográfia (tájékoztató műveké)” is ide vezet bennünket. Sokat segített volna, ha a tartalomjegyzékben, esetleg az adott fejezetek előtt, azok részletes bontását is láthattuk volna. Remélem, hogy amikor digitalizálják a művet, akkor minden részletét áttekinthetővé teszik. Az alábbi tartalomjegyzékben csak az első cím szerepel, a további bontást a bibliográfia anyaga alapján emeljük ki példaként, az országok szerinti csoportokra csak utalással:

ÁLTALÁNOS JELLEGŰ BIBLIOGRÁFIÁK, BIBLIOGRÁFIA JELLEGŰ KATALÓGUSOK

A bibliográfia elmélete

A BIBLIOGRÁFIÁK BIBLIOGRÁFIÁI

Teljességre törekvő bibliográfiák

Kurrens másodfokú bibliográfiák

A tájékoztató művek bibliográfiai

Egyetemes és általános bibliográfiák

Válogató általános bibliográfiák

NÉV NÉLKÜL ÉS ÁLNÉVEN MEGJELENT MŰVEK BIBLIOGRÁFIÁI

NAGY KÖNYVTÁRAK KATALÓGUSAI, KÖZPONTI KATALÓGUSOK

NEMZETI BIBLIOGRÁFIÁK

A nemzeti bibliográfiák bibliográfiai

Magyar nemzeti bibliográfiák

Külföldön megjelent magyar könyvek bibliográfiai (3 országra bontva)

A Magyarországon idegen nyelven megjelent művek könyvésze

A Magyarországra vonatkozó külföldi irodalom bibliográfiai

Névtelen és álneves szerzők lexikonja

Külföldi országok nemzeti bibliográfiai

EURÓPA (21 ország)

ÁZSIA (Csak Kína)

AMERIKA (3 csoport)
AUSZTRÁLIA

A témánkhoz kapcsolódó műveket „A bibliográfiák bibliográfiái” között „A tájékoztató művek bibliográfiái” csoportban találhatjuk meg.⁵⁵ Megemlítik Gulyás kézikönyvének második kötetét, a külföldiek közül Malclès művét emelik ki, a sorrend mellett külön megjegyzéssel is: „A tudományos kutatás segédkönyveinek modern összeállításai között a legszínvonalasabb.”⁵⁶ A másik példaértékű eszközként a *Guide to reference books* 1951-es kiadása (az első Winchell) és annak kiegészítései szerepelnek. Míg a Malclès-nél öt lelőhelyet láthatunk, az amerikai munkánál kódok helyett a „Minden nagyobb könyvtárban” megjegyzés olvasható. (A kiegészítéseknél már csak egy.) A további munkák már a kisebb terjedelmű, jól használható összeállítások megjegyzés alatt találhatók, köztük a Walford első, még csak 543 oldalas kiadása (egyetlen lelőhely az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára) és a Totok-Weitzel ugyancsak 1959-ben megjelent 2. edíciója. Az egyetemi oktatás céljaira készültek között a kis Malclès 1954-es, első kiadása, „A háromkötetes mű rövidített kiadása” adatai olvashatók.⁵⁷

A REFERENZS MÁSODFOKÚ BIBLIOGRÁFIÁK MAGYAR JEGYZETEKBE, SEGÉDLETEKBE

Szentmihályi János Bibliográfia I. című jegyzete

Maga *Szentmihályi János* a *Bibliográfia* I. című jegyzetében a Szentmihályi-Vértesy a tudományos tájékoztatás és a bibliográfiai ismeretek egyetemi oktatásának eddigi segédletei között sorolja fel, elsőként említve, a tankönyvjellegű jelzőt használva rá (Kőhalmi Béla és saját jegyzetei között).⁵⁸

Példaértékű, ahogyan egyértelműen kiemeli, hogy mi az, amit egy az egyben Kőhalmi Béla jegyzetéből vesz át (s egyben sajnálkozik az előszóban, hogy vannak olyan részek, amelyeket ki kellett hagynia, illetve rövidítenie kellett). Külön köszönetet mond azoknak, akik hozzájárulásukat adták ahhoz, hogy egyes munkáikat felhasználhassa.⁵⁹

Úgy gondolom, hogy a diszciplína jellegéből adódóan nem lehet mindig mindent előlről kezdeni, teljesen újat alkotni. Sem annak nincs értelme, hogy valamit kis mértékben változtasson meg azért, hogy saját munkának tűnjön, sem annak, hogy valamit csak azért hagyjon ki, mert benne volt az előző műben.

55 Szentmihályi-Vértesy. 37-38. p.

56 Uo. 37. p.

57 Uo. 38. p.

58 Szentmihályi János: *Bibliográfia. 1., Az általános jellegű bibliográfiai tájékoztatás elmélete, gyakorlata és forrásai*. Kőhalmi Béla: *Bibliográfia* c. jegyzete szövegének felhasználásával: Kézirat. 10. változatlan kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1993. Előszó 3. p.

59 Uo.

A tárgyalt témánkkal a jegyzet III. fejezete, A bibliográfiai tájékoztatás forrásainak nyilvántartása című foglalkozik. Ezt egy elméleti és egy történeti fejezet előzi meg – I. fejezet: Elméleti alapvetés. A bibliográfiai tájékoztatás jellege és formái, II. fejezet:

A bibliográfia rövid története, vagyis a tényleges bemutatásnál az első helyen tárgyalja ezeket az eszközöket, s utána jönnek a további típusok (Egyetemes általános bibliográfiák, Ősnyomtatvány-bibliográfiák, Nagy könyvtárak publikált katalógusai, ..., Életrajzi gyűjtemények, biobibliográfiák, A folyóiratok és folyóirat-közlemények bibliográfiái), s végül röviden foglalkozik a nemzeti bibliográfia általános problémáival.

Ez a rész is tartalmaz történeti összefoglalást (nagyreszt Kózhalmi Béla anyagának segítségével), majd a retrospektív és kurrens (tisztá) másodfokú bibliográfiák után a 4., A bibliográfiai munka valamennyi forrásának együttes feldolgozásai című részfejezeten belül kerül elő az itt tárgyalt típus:

„A tájékoztató munka különböző jellegű forrásainak megismerése érdekében, tehát szükségletté vált olyan bibliográfiai kézikönyvek megteremtése, amelyek ezeket a forrásokat értékelik és összefoglalják.

Az ilyen jellegű másodfokú bibliográfia természetesen nem törekedhet teljességre. A feltárható óriási anyagból ki kell válogatnia a legjobban használhatót. Ugyanakkor a másodfokú bibliográfiának ez a fajtája szükségszerűen tekintettel van azokra az igényekre is, amelyek minden országban különbözők. Ezért úgyszólván minden haladotabb országban létrejönnek a segédkönyveket válogatóan összefoglaló bibliográfiák.”⁶⁰

Ezek közül legjobbnak tartja, s elsőként mutatja be Malclès asszony munkáját. Másodikként az amerikai eszköz következik:

„Az Egyesült Államokban, ahol a könyvtári referenz-munka régi hagyományokkal rendelkezik már, 1902-ben jelent meg *I. G. Mudge: Guide to reference books* című munkája, melynek 7. kiadása *C. M. Winchell* szerkesztésében 1951-ben jelent meg és amely munka két évente pótlásokkal (Supplements) egészül ki. A tájékoztatói segédletek megismerése iránti igény mértékét mutatja, hogy a *College and Research Libraries* című folyóirat minden januári és júliusi számában közli a munka félévi kiegészítéseit.”⁶¹

A jegyzet bemutatja még a hasonló jellegű szovjet munkát és a német Totok-Weitzelt, majd a magyarok közül Gulyás Pál, utána a saját összeállítását, végül pedig a Szentmihályi-Vértesyt.

„Az igények korszerű kielégítésére törekszik a Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához című (Bp. 1963, 716 p.) mintegy 25 szakember közreműködésével készült munkája. *Gulyás Pál* nyomába lépve ez a bibliográfia a magyar segédkönyvek teljességre törekvő ismertetésén kívül egyébként a hazai könyvtárakban található, a hazai igények kielégítését szolgáló tájékoztatói segédletek rendszerezésére törekszik.”⁶²

Mellette még három – keletnémet, angol és francia – bibliográfiákról szóló tankönyvet ismertet röviden.

60 Uo. 69. p.

61 Uo. 69-70. p.

62 Uo. 70. p.

Kertész Gyula Könyvtári tájékoztatás 1. című főiskolai jegyzete

Kertész Gyula általános tájékoztatásról írt jegyzete⁶³ – az első főiskolai jegyzet a témában – természetesen forrásként hivatkozik Kóhalmi Béla és Szentmihályi János korábbi munkáira, általában az egyetemi könyvtárosképzés Bibliográfia című tantárgyának úttörő jegyzeteire. Előbb említi azonban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ könyvtárosképző szaktanfolyamai Könyvismeret tárgyához készült jegyzeteket, s azok közül is kiemeli Horváth Tibor Szakirodalmi forrásismeret I., Bevezetés jegyzetét.⁶⁴

Ez a segédlet részletesen foglalkozik a bibliográfiák osztályozásának kérdéseivel, áttekintést ad a kalauz jellegű bibliográfiákról (konkrét példaként Kosáry Domokos munkáját kiemelve),⁶⁵ amikor a felhasználási területek között az oktatással foglalkozik, akkor is ezt a típust említi. Legutolsó csoportként szerepelnek a másodfokú bibliográfiák, a korábban bemutatott ismeret – dokumentumok – bibliográfiák rendszert kiegészítve a bibliográfiák bibliográfiáival. Itt nem ad további bontást.

Később azonban, már a dokumentációval foglalkozó tartalmi egység után külön fejezetet szentel az általános másodfokú bibliográfiáknak. Két csoportba sorolja őket: Csak a bibliográfiai forrásokról számot adó típus (Besterman és Gulyás a példája) és A segédkönyvekről számot adó típus. Ez utóbbiban először Malclès műveivel foglalkozik részletesen, majd az amerikai munka 1951-es 7. kiadásával és annak kiegészítéseivel, az 1960-ban megjelent, 1956-1958-ra vonatkozó harmadik supplementumig, s már a jegyzet megírásának évében megjelent Szentmihályi-Vértesy is szerepel benne, minden esetben meghatározva, hogy meddig lehet bennük tájékozódni, s utalva arra, hogy milyen nehézséget jelenthet, hogy az újabb bibliográfiákról is tudjunk, ezzel átvezetve a kurrens bibliográfiákra, sajnálattal említve meg, hogy nincs igazi lehetőség a naprakész tájékozódásra, több éves a lemaradás.⁶⁶

Kertész Gyula jegyzete, amely anyaggyűjtését 1972 végén zárta le, szemmel láthatóan épít erre, ugyanakkor mindig a legújabb kiadásokat mutatja be, így a tiszta másodfokú bibliográfiák esetében Besterman munkájának 1965-1966-ban megjelent 4. kiadását. A referenz másodfokú bibliográfiák között a leg részletesebben Malclès munkáival foglalkozik (itt legfeljebb az lehetett az újdonság, hogy 1963-ban megjelent a tankönyvesített változat 2. kiadása), a többi nemzetközi eszközre csak röviden utalva. A Horváth Tibornál szintén részletesebben tárgyalt amerikai munka 8., 1967-es kiadásánál, kiemelve a kiegészítések rendszerét, az angol és a német eszközök esetében az akkori legújabb kiadások adatait adja meg [Walford Guide to reference material esetében az 1966-1968-as 2. kiadást, a német munka, a Handbuch der bibliographischen Nachschlagewerke 3., 1966-os kiadását (röviden Totok-Weitzel, de itt már egy harmadik szerkesztővel kiegészülve)], továbbá Kirpicseva 1958-as szovjet

63 Kertész Gyula: *Könyvtári tájékoztatás. 1., Általános tájékoztatás. 6. változatlan utánnomás.* Tankönyvkiadó. Bp., 1981.

64 Horváth Tibor: *Szakirodalmi forrásismeret. 1., Bevezetés.* Bp.: OSZK KMK, 1963. <http://www.mek.oszk.hu/10500/10522/index.phtml>

65 Uo. 48-49. p.

66 Uo. 89-98. p.

munkáját. Gulyás bibliográfiáját is a referenzs másodfokúak között tárgyalja, s részletesebben értékeli a Szentmihályi–Vértesyt.⁶⁷

Én ahhoz a nemzedékhez tartozom, amely az elsők között tanulhatott ebből az abban az időben még elég naprakésznek számító jegyzetből. A későbbiek során azonban egyre régebbiek lettek a tárgyalt művek. Az sajnálatos, hogy a magyar munkák esetében újabb készítésű jegyzetek sem tudtak volna újdonságról beszámolni, a nemzetközi esetében azonban lehetőség lett volna az új kiadások bemutatására, például arra, hogy az USA-ban a Winchell a *Sheehy* váltotta fel, vagyis az 1976-os 9. és az 1986-os 10. kiadás *Eugene Paul Sheehy* szerkesztésében jelent meg, majd 1992-ben Robert Balay tette közzé az ehhez kapcsolódó, 1985–1990-re vonatkozó kiegészítést. Időben ennél később, 1993-ban jelent meg Szentmihályi János Bibliográfia I. című jegyzetének általam használt verziója, de ez a 10., változatlan kiadás, amelyben a Winchell 1951-es kötetéről és annak kiegészítéseiről lehet csak olvasni (ti. az első kiadás az 1963-as Szentmihályi–Vértesy után, de a Winchell 1967-es kiadása előtt készült el). Mennyire lehetett naprakész azoknak a hallgatóknak a tudása, akik elsősorban jegyzet alapján tanultak? (Az interneten található különböző intézményekben kidolgozott tételesorokat, ezek között akad olyan is, amelyben az amerikai munkát ma is Winchellként emlegetik.)

Gyurgyák János A szerkesztő és szerző segédkönyvei című bibliográfiája

A jegyzeteken kívül azok a kiadványok tekintik fontosnak ezeket az eszközöket, amelyek feladatuknak tartják az ilyen jellegű tájékoztatást. Ilyen *Gyurgyák János A szerkesztő és szerző segédkönyvei*⁶⁸ című bibliográfiája, amelyről a szerző így ír:

„Ebben az összeállításban azokat a bibliográfiákat, kézikönyveket, segédkönyveket, alapvető tankönyveket, szótárakat, enciklopédiákat, lexikonokat és egyéb alapkönyveket, valamint számítógépes adatbázisokat gyűjtöttem össze, amelyek ismerete és használata elengedhetetlen a szerkesztői munkában.”⁶⁹ A szerkesztés (szöveggondozás) kézikönyvei című rész után a Könyvek csoporton belül a Külföldi könyvek részben az első kategóriát a Másodfokú és általános tájékoztató bibliográfiák képezik. „A francia, a német és az angolszász tudományos élethez hozzátartoznak azok a kitűnő – és folyamatosan felújított! – másodfokú és tájékoztató bibliográfiák, amelyekhez bátran fordulhatnak a kutatók. A magyarországi próbálkozások (Gulyás, Szentmihályi–Vértesy) sajnálatosan nem folytatódtak, így mára már mindkettő jelentősen elavult.”⁷⁰

Gyurgyák könyve először 1996-ban jelent meg, s az adott időszak legfrissebb kiadásait tartalmazza, így a Guide to reference books esetében szerepel a 10. kiadás, az 1986-os *Sheehy* és annak Robert Balay által készített kiegészítése. De nem feledkezik meg a 8. kiadásról sem, amely a második és utolsó volt Winchell szerkesztésében.

67 Kertész Gyula: *Könyvtári tájékoztatás. 1., Általános tájékoztatás.* 6. változatlan utánnomás. Tankönyvkiadó. Bp., 1981. 177-180. p.

68 A szerkesztő és a szerző segédkönyvei. In: Gyurgyák János: *Szerkesztők és szerzők kézikönyve.* Változatlan utánnomás. Osiris. Bp., 2003. 353-449. p.

A művet egy szempontból elemeztem, 2000-ben megjelent tanulmányomban. Lásd 7. jegyzetet.

69 Uo. 355. p.

70 Uo. 370. p.

Tanulságos a Sheehyhez fűzött értékelése: „Winchell művének folytatása, annak bővített és jelentősen átdolgozott kiadása. Mivel Winchell műve fogalommá vált, sajnos akkor is ahhoz fordulnak a szerzők, amikor már Sheehy könyvét kellene használniuk.”⁷¹ A brit Walford’s guide to reference material akkor frissen, 1993 és 1995 között közzétett 6. kiadását, s annak 1992-es rövidített változatát tartalmazza. A német és francia művek között már nem tud ennyire friss változatokra utalni. A német munka esetében az első szerkesztők neve már a címbe olvadt be (Wilhelm Totok – Rolf Weitzel Handbuch der bibliographischen Nachschlagewerke), ennek 6. kiadása 1984-es, Malclès eredeti, 1952–1958 között megjelent könyve mellett egy 1975-ös egykötetes, modernizált változatát tudja említeni.

A továbbiakban sokszor hivatkozik ezeknek a műveknek a megfelelő részére:

„Az egyes országok másodfokú bibliográfiáit a következő kötetekben találjuk meg.” (Malclès, Sheehy, Walford).⁷²

„Az egyes nemzeti bibliográfiák felsorolása megtalálható még:” (Malclès, Sheehy, Totok-Weitzel, Walford).⁷³

„Az egyes országok sajtóbibliográfiáinak felsorolását megtaláljuk:”⁷⁴ (ugyanezek, s még találhatunk hasonló példákat).

A könyv 2003-as kiadása változatlan utánnomás, ami azt jelenti, hogy a bibliográfiát is változatlan formában hozza, miközben az amerikai munkának 1996-ban megjelent a 11. kiadása Robert Balay szerkesztésében, a Walfordnak pedig az 1996 és 1998 között a 7., 2000-ben pedig a 8. kiadása is kijött. Ugyanakkor ez tükrözheti a realitást is. Mivel a bibliográfia előszavában leírja, hogy ragaszkodott az autopszia elvéhez, azaz csak olyan könyveket ír le, amelyeket kézbe is tudott venni, lehet, hogy a bibliográfia átdolgozott változata esetében is ezek a kiadások maradtak volna benne, mert kétséges, hogy megtalálhatók-e nálunk az újabbak. Sok magyar közgyűjteményben annak is örülni kell, ha ezeket a kiadásokat sikerült megszerezniük, s nem csak a még régebbieket.

Kosáry Domokos Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába című művének 2000-es kiadása

Az ’50-es évektől állandó hivatkozási alapot jelent Kosáry Domokos bibliográfiája. A 2000-es kiadás⁷⁵ előszava pontosan bemutatja az előzményeket, az 1951-es és a 1970-es kiadást is. Ez a kötet az 1970-es kiadás első 130 lapjának új változata, csaknem háromszoros terjedelemben. Hangsúlyos helyen találjuk meg a másodfokú bibliográfiákat az 1. Általános tájékozás című fejezet második részeként (1.2 Bibliográfiák bibliográfiái, az 1.1 A (történeti) bibliográfia fejlődése) után.⁷⁶

A magyarok után a nemzetközi eszközöket is időrendben veszi fel, az első megjelenés alapján besorolva. Így az amerikai vállalkozás 1902-nél s az első szerkesztő, *Alice*

71 Uo.

72 Uo. 371. p.

73 Uo. 372. p.

74 Uo. 375. p.

75 Kosáry Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába*. 1., Általános rész. 1., Könyvtárak és bibliográfiák. 1., Általános tájékozás. Osiris, Bp., 2000.

76 Uo. 36-39. p.

Bertha Kroeger neve alatt szerepel (mintegy helyesbítve azt, hogy Szentmihályi és Horváth Tibor is *Mudge*-ot nevezi meg, aki a 3–6. kiadás szerkesztője volt), a 6. kiadástól kezdve a 10-ig mindegyiket meghatározva, a kiegészítések között ez utóbbinak a kiegészítést megadva (tehát az 1996-os 11. kiadás itt sem szerepel). A Walford esetében az első, 1959-es kiadásától s annak kiegészítésétől az 1993-1995-ös 6.-ig mindegyikről képet kapunk. (Utalás történik arra is, hogy a legújabb kiadás folyamatban van – s hiába jelent meg hamarabb az 1996–1998-as háromkötetes változat –, de a „Kosáry” az átfutási idő miatt nem tartalmazza a pontos megjelenési adatokat.) Könnyebb helyzetben lehetett a német és francia eszközök esetében: a Totok-Weitzelnél 1954-től egészen 1984-1985-ig, a 6. kiadásig rögzíthette a kiadásokat, a nagy Malclès esetében egyetlen változatot írhatott le, s a kis Malclès 3 kiadásának adatait ismerhettük meg (1963, 1969, 1976).

Sajnálatos, hogy „a Kosáry” kiegészítésére már nem nagyon számíthatunk, itt most nem is a tervezett további 19 kötetre gondolok (az I. Általános rész 2-8. és a II. Időrendi rész 1–12. kötete), hanem jelen 1. kötet frissített változatára, amely pedig kitűnő állapot jelentene további munkákhoz.

A *Könyvtárosok kézikönyve* esetében ugyancsak sajnálattal állapíthatjuk meg, hogy a 2000-es évek elejéről egy kiadása van az ötkötetes műnek, s nem várható átdolgozott változata. Így a készítés kori, pillanatnyi helyzetet tükrözi az egész munka. A mi szempontunkból a II. kötetből *Murányi Lajos* dolgozata érdekes most, A bibliográfiától az adatbázisig című fejezet,⁷⁷ ezen belül a 4.3.3., A kiinduló tájékozódás eszközei.⁷⁸

A szerző a Kalauzbibliográfiák cím alatt tárgyalja a referenzs másodfokú bibliográfiákat, majd utána Másodfokú bibliográfiák cím alatt a tiszta másodfokú bibliográfiákat. Az előbbi csoportban az eddigiekhez képest újdonságot jelent a Walford 7., 1996 és 1998 között megjelent kiadásának a bemutatása, az amerikai eszköz esetében itt is az 1992-es kiegészítés a legújabb. A Totok-Weitzelnél és a Malclès-nál nem kell csodálkozni, hogy ugyanazok szerepelnek (ez utóbbit kissé „koros”-nak mondja) itt, mint Kosárynál. A megszokottakhoz képest pluszban egy 1964-es spanyol munkáról kapunk információkat, a magyarok közül a Szentmihályi–Vértsey mellett frissebbként a főiskolai könyvtári tájékoztatás újabb kiadásait láthatjuk, az egyes tudományágakba való bevezetések között a példa Kosáry 2000-es 1. kötete.⁷⁹

Úgy gondolom, hogy az amerikai és a brit kiadvány szolgálhat példaként arra, hogy milyen módszerekkel lehet elérni az ilyen eszközök minél inkább frissen tartását, így ezt a kettőt próbáljuk megvizsgálni a továbbiakban.

77 Murányi Lajos: A bibliográfiától az adatbázisig. In: *A könyvtárosok kézikönyve.* (szerk. Horváth Tibor, Papp István.) 2. Bp.: Osiris, 2001. 297-375. p.

78 Uo. 331-334. p.

79 Uo. 331-333. p.

A GUIDE TO REFERENCE BOOKSTÓL A GUIDE TO REFERENCE-IG

Az egyik fontos kérdés, ami ez alapján is felvetődik, a bibliográfiák folyamatos frissítésének megoldása. A Guide to reference books II. világháború előtti 6 kiadása után 1951-ben jelent meg az újabb, a hetedik, már *Constance M. Winchell* szerkesztésében.⁸⁰ S ehhez kapcsolódóan a College and Research Libraries hasábjain 1952-től megindul egy rovat, amely azután több mint fél évszázadon keresztül jelenik meg. Szerencsére a folyóirat teljes anyaga megtalálható a hálózaton open access formában,⁸¹ így mindent pontosan rekonstruálni lehet.

Az 1952-es januári számban Reference books of 1950–1951 címen került az olvasók kezébe az első rész.⁸² A bevezető hangsúlyozza, hogy nem az 1950-51-ben kiadott összes referenz munka listájáról van szó, csak egy válogatásról azok közül, amelyek különösen érdekesek lehetnek azok számára, akik az egyetemi könyvtárakban a tájékoztató munkával foglalkoznak. A természettudományi és műszaki anyag nem szerepel benne, mert arra van egy külön lista (a lábjegyzetből megtudhatjuk, hogy az a Library Journalben jelenik meg). Az 1951-es 7. kiadás elsősorban 1949-ig megjelent könyveket tartalmaz, s csak alkalmasszerűen kerültek be 1950-esek. Olyan könyvek adatait találhatjuk meg a folyóiratban, amelyek valószínűleg bekerültek volna a könyvként megjelent bibliográfiába, ha időben megkapják azokat.

Az első csoport a Bibliography, s azon belül a Guides kategória szerepel az élen. Itt az egyetlen ismertetett mű L. Malclès munkája, az új francia bibliográfiai kézikönyv és tankönyv, amelyet üdvözlnek a műfaj kiegészítéseként (Les sources des travaux bibliographiques). Részletesen bemutatják a mű első kötetét (az egyes nagy fejezetek címét franciául megadva), utalva arra, hogy még két, a különböző szakterületekkel foglalkozó kötet fogja követni ezt az általánost. A szöveges ismertetés után a szerzők, azok híján a címek betűrendjében található a lajstromba vett művek leírása.

1953 júliusában a használók javaslatára áttértek arra a formára, amely megfelel a könyvnek (nem különül el a leírás, hanem azt követi az ismertetés). Ebben a közleményben jelenik meg Malclès művének második kötete, ezt csak az Index Bibliographicus Théodore Besterman által szerkesztett 3. kiadása előzi meg.⁸³ 1954 elején Selected reference books lesz a rovat új címe, azt is megtudjuk, hogy ekkorra megjelent az első Supplementum, tehát nem önmagában ez a rovat a könyv kiegészítője. S először sorolja fel Winchell a közreműködőket, a Columbia Egyetem Könyvtárának hat tájékoztatóját, közöttük *Eugene P. Sheehy*.⁸⁴ 2004-ig összesen három szerkesztője volt a rovatnak, 1962-ig Constance M. Winchell (11 éven át, 22 alkalommal). Tőle ezt

80 Winchell, Constance M.: Guide to reference books. Based on the Guide to reference books sixth ed. by Isadore Gilbert Mudge. Chicago: ALA, 1951

81 crl.acrl.org

82 Winchell, Constance M.: Reference Books of 1950-1951. *College and Research Libraries*, 1952. nr.1., 30-36. p.

83 Winchell, Constance M.: Reference Books of 1952-1953. *College and Research Libraries*, 1953. nr. 3. 259-265. p.

84 Winchell, Constance M.: Selected Reference Books of 1953. *College and Research Libraries*, 1954. nr. 1 50-56. p.

a feladatot Eugene P. Sheehy vette át 1963 januárjától, és 1987 januárjában jelent meg az utolsó összeállítás, tehát majdnem negyed évszázadon keresztül végezte ezt a munkát. Ezután *Eileen McIlvaine* következett (ő a 8., 1976-os kiadás – a korábbi Sheehy – szerkesztői között is szerepel már), 1987 júliusától 2004 szeptemberéig. Tehát hárman összesen több mint fél évszázadon keresztül gondozták ezt a rovatot, s az is jól megfigyelhető, ahogyan fokozatosan vették át egymástól a feladatot.

2005-ben egy szerkesztői páros vette át a munkát, *Sarah Witte* és *Mary Cargill*, ekkor változott a rovat címe Selected reference works-re. Nekik 2005 elejétől 2009 elejéig összesen 9 közleményük jelent meg, a 2009 márciusi az utolsó. Ennek előszavából az nem derül ki, hogy folytatódik-e a munka, azt azonban megtudhatjuk, hogy az utolsó szerkesztők is a Columbia Egyetem könyvtárának munkatársai, ugyanúgy, mint a közreműködők is. Ha ehhez hozzátesszük azt, hogy ez már az 1917-ben megjelent 3. kiadást szerkesztő Mudge-ról is elmondható, akkor már láthatjuk, mit jelentenek ezek a hagyományok. Az intézményesülés szempontjából még fontosabb, hogy az első kiadástól, 1902-től az American Library Association (ALA) a megjelentető.

A nyomtatott kiadások gyors áttekintése: 1951-ben és 1967-ben a 7. és 8. (Winchell), 1976-ban és 1986-ban a 9. és 10. kiadás (Sheehy), az ehhez készült, 1985 és 1990 közötti évekre vonatkozó kiegészítés Robert Balay szerkesztésében, s 1996-ban jelent meg az utolsó, 11. változat, amelyet szintén ő szerkesztett. Voltak tervek a 12. kiadás megjelentetésére, de ehelyett 2008-tól indult új címen az internetes Guide to reference.⁸⁵

A honlapra lépve elsőként megtudhatjuk, hogy a Library Journal 2012-ben a legjobb adatbázisnak választotta a legjobb szakmai forrás kategóriában. Mintegy 16 ezer tétel szerepel benne, nyomtatott és webes, ingyenes és előfizetési díjhoz kötött mű egyaránt. A tételek elrendezése 6 nagy tematikus csoportban és alcsoportokban történik (a zárójelben az alcsoportok száma): General reference works (14), Humanities (10), Social and behavioral sciences (11), History and area studies (7), Science, technology & medicine (10), Interdisciplinary fields (5). Az első csoportba tartozik a könyvtár- és információtudomány (Library and information science) s a legkevésbé hagyományosnak tartott kategóriák: a web mint referenz eszköz (The web as reference tool) és az online általános referenz könyvtárak (Online general reference libraries). Természetesen minden egyes csoporton belül is sok webes forrást találhatunk.

Ha előfizetőként a böngészésre kattintunk, akkor ugyanezeket a csoportokat láthatjuk, de már annak a számával, hogy hány forrás tartozik az adott csoporthoz. A hat fő csoportnál először csak a szerkesztői útmutatót olvashatjuk, de valamelyik csoport címére kattintva a nagy kategória teljes tételszámát is láthatjuk. Amelyik kategóriánál tartunk, az ahhoz tartozó források közül az első 25-öt láthatjuk alapbeállításban, s eldönthetjük, hogy az annotációkat is el akarjuk-e olvasni, vagy csak a leírások-

85 <http://guidetoreference.org>

Maga a forrás is előfizetéshez kötött, de lehetőség van arra, hogy 60 napos kipróbálást kérjünk. Megfelelő jelszó nélkül is olvashatjuk a további dicséreteket, köszönetnyilvánításokat, láthatjuk a főbb funkciókat: Böngészés, keresés, haladó keresés (Browse, Search, Advanced Search). Ha ezekre vagy a My Guide-ra kattintunk, akkor figyelmeztetést kapunk, hogy ezt csak előfizetőként tehetjük. A felső menüpontban az About és a Help funkció áll regisztráció nélkül is rendelkezésünkre, innen is sokat megtudhatunk róla. Például az alapvető felépítést, ahogyan a baloldali menüsor Subject categories and editor's guides részét, de a szerkesztői útmutatókat már csak előfizetőként olvashatjuk. A baloldali menüsor erre erősen ösztönöz: Előfizető az intézményem? (Is my institution subscribed?) és a Nem előfizető? Ingyenes kipróbálás (Not subscriber? Free trial), valamint a Fizessen elő! (Subscribe!) menüpontokkal.

kat. Ugyanezeken ezek a csoportok további kisebbekre bomlanak, a Library and information science 526 tétele általános munkákra (General works, 251) és a szakmai gyakorlatra (Professional practice, 296, a számok azt mutatják, hogy egy forrás több helyre is besorolható), s ezek közül választva kaphatjuk meg a további bontást. Egy adott tétel esetében is követhetjük a hierarchiát, s annak bármelyik szintjére bekapcsolódhatunk, pl. General reference works\ Library and information science\ Professional practice\ Services to special and diverse populations.⁸⁶ Az elemzés azonban maradjon későbbre, ehelyett mindenkit az ingyenes kipróbálás lehetőségére biztatok. Nézzük meg, hogyan alakult a brit eszköz sorsa indulásától, 1959-től a 2000-es évekig, mennyire érvényesülnek azok a tendenciák, amelyekre Horváth tanár úr utalt.

A GUIDE TO REFERENCE MATERIALTÓL A THE NEW WALFORD. GUIDE TO REFERENCE RESOURCES-IG

1959-ben jelent meg a Guide to reference material első kiadása *Albert John Walford* szerkesztésében.⁸⁷ Előszavában természetesen foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy miért van szükség egy új bibliográfiára, amikor rendelkezésre áll Constance Winchell mintaképp szolgáló munkája, amely nagy hagyományokra támaszkodhat. Úgy gondolták azonban, hogy helye van egy olyan kiadványnak is, amely az anyagot brit szempontból válogatja. Támaszkodhattak már a francia és a német munka tapasztalataira. Hangsúlyozták, hogy a mű csak közös erőfeszítéssel jöhetett létre, körülbelül 70-80 közreműködővel. A tételek összeállítása két évbe telt, mire az utolsó részeket 1957 novemberében megkapták, az anyag háromnegyede már nyomdában volt, így a leghamarabb elkészült részek a legkevésbé frissek.⁸⁸ (Mivel az elrendezés alapja az ETO, ez a 1, 2 és 5 főosztály, továbbá a 6 és 8 bizonyos részei.)

Emiatt is találták szükségesnek az 1963-ban megjelent kiegészítés kiadását, amely az 1957 és 1961 közötti időszak anyagát tartalmazza.⁸⁹ Ennél a kisebb terjedelmű anyagnál is érvényesült, hogy a 0-4 főosztályok anyaga kevésbé volt friss, mint a többieké. 1965-re tervezték a második kiadását, már két kötetben, kiemelve a Science and technology részt. Ez végül 1966 és 1970 között látott napvilágot (a tervekhez képest

86 Ha keresést végzünk, akkor nemcsak a találatok számát kapjuk meg, hanem láthatjuk azok kategóriái szerinti megoszlását is, például azt, hogy a Hungarian szóra keresve a 92 tétel közül a legtöbb, 26 a Bibliography kategóriába tartozik. A haladó keresésben meghatározhatjuk, hogy kulcsszavainkat hol akarjuk keresni (mindenhol, a címben, a szerzők között, az annotációkban vagy a kiadók között). Az egyes sorokat ÉS vagy VAGY operátorral kapcsolhatjuk össze. Nemcsak egész szavakat írhatunk be, automatikus a szóvégi csonkolás. Megállapíthatjuk, hogy a hungar betűcsoportra való kereséshez képest csak eggyel nő a találatok száma, ha ehhez VAGY-gyal a magyar szót kapcsoljuk. Mivel a NEM (NOT) operátor használatára nincs lehetőség, a kategóriák áttekintése segítségével tudjuk megállapítani, hogy a plusz egy találat egy kanadai weboldal, a <http://www.slovakia.org>, s annak annotációjában szerepel a „magyarization” szó. Ha elemeznünk szeretnénk a magyar vonatkozású anyagot, akkor elég lehet „a hungar” keresés találatait vizsgálni, a magyar ehhez képest nem adna további pluszt.

87 Walford, A. J. (szerk.): Guide to Reference Material. London: The Library Association, 1959.

88 Uo. IV-V. p.

89 Walford, A. J. (szerk.) Guide to Reference Material. Supplement, 1963. London: The Library Association, 1963.

némi csúszást sokszor tapasztalhatunk, s azt is, hogy a többkötetes változatok nem egyszerre jönnek ki). A további kiadások: 3. 1973–1977, 4. 1980–1987, 5. 1989–1991, majd átdolgozás után az 1990-es években az addigiaknál sűrűbben: 6. 1993–1995, 7. 1996–1998, a 8., ebben a rendszerben az utolsó 2000-ben, az 1906-ban született Walford halálának évében. Természetesen már régóta nem ő volt a tényleges szerkesztő, de neve a mű címébe beépült. (A harmadik kiadásig, amíg ő volt a tényleges főszerkesztő, a mű címe *Guide to Reference Material*, onnantól *Walford's guide to reference material*.) Hangsúlyozni kell, hogy a kiadó végig a Library Association, a brit könyvtári egyesület volt, tehát az amerikai munkához hasonlóan itt is megvolt a szükségés intézményi háttér.

A 8. kiadás 1. kötete a *Science and technology*, a 2. pedig a *Social and historical sciences, Philosophy and religion* volt, s a 7.-kel ellentétben a 3. kötet (*Generalia, Language and literature, the arts*) már nem látott napvilágot. De 2000-ben megjelent egy cikk arról, hogyan fog a Walford a webre kerülni.⁹⁰ Nem ez történt. Nem találhatjuk meg a weben, s nem jelent meg 9. kiadása sem. Helyette azonban 2005-ben elkészült *Ray Lester* főszerkesztésében a *The new Walford. Guide to reference resources* első kötete: *Science, technology and medicine*, majd 2008-ban a második *The social sciences*.⁹¹ A harmadik kötet megjelenése azonban egyre tolódik. Eredetileg 2009-re ígérték, s a témakörei az 1998-as 3. kötetének feleltek volna meg: *Arts, humanities, and general reference*), most azonban már csak 2015 júliusára, s ahogyan alcíme mutatja – röviden *The Arts*, részletesebben: *The Arts: Visual Arts, Music, Language and Literature* –, tartalma is szűkebb lesz.⁹²

Az amerikai *Guide to reference* hangsúlyozza, hogy a *The new Walford* annyira különbözik a korábbi munkától, hogy mindenképpen érdemes azt is megőrizni és használni. Az új változat ugyanis sokkal jobban koncentrálna a webhelyekre, s a nyomtatott kiadványok esetében is a hagyományos referenz források helyett olyan monográfiákra, amelyek népszerű bevezetők az adott témába.

A 2. kötet *The social sciences* alcíme némileg megtévesztő, mivel ez sok tudományterületet nem tartalmaz a korábbi munka hasonló kötetéhez képest. Ezt a legegyszerűbben a benne szereplő csoportok áttekintésével láthatjuk. Van egy, a társadalomtudományi forrásokról általános áttekintést adó rész (*Social sciences: General resources*), a további részeket öt nagy csoportra bontják (*Psychology, Sociology & Social work; Politics, Government & Law; Finance, Industry & Business; Education & Sport; Media & Information*), ezek a címnek megfelelően három vagy két további tudományterületre bomlanak (vagy az eredeti címnek megfelelően, vagy valamivel részletesebb címmel), majd azok még tovább. Az utolsó csoportban található a *Media & Communication* és az *Information & Library Sciences*, az utóbbi terület 5 csoportból áll, ezek közül az első négy még továbbiakra oszlik. Egy-egy területen belül a forrásokat az előre meghatározott 13 kategóriába sorolják be (természetesen nem mindegyikbe jut forrás minden

90 To Infinity and beyond: Moira Duncan on how Walford's Guide to Reference material is being launched on the Web. *LA record*. 2000. no. 3, 148. p.

91 Lester, Ray (szerk.): *The new Walford: Guide to reference resources*. Vol. 1, Science, Technology and Medicine. London: Facet Publishing, 2005. XIX, 827 p.

Lester, Ray (szerk.): *The new Walford: Guide to reference resources*. Vol. 2, The Social sciences. London: Facet Publishing, 2008. XVI, 699 p.

92 <http://www.facetpublishing.co.uk/title.php?id=4998>

esetben), amelyekbe az adott területhez kapcsolódó hivatalos testületek, kutatóközpontok és intézetek, egyesületek és társaságok is beletartoznak. A 14 nagyobb csoporthoz kapcsolódik bevezetés. Az általános részből (Social sciences) megtudhatjuk, hogy további területeket terveztek eredetileg ebbe a kötetbe (Economics, Human geography), de végül ezek kimaradtak, mert jobban kapcsolódhatnak további tudományterületekhez (pl. History, Archaeology, Anthropology) a *The new Walford* egy jövőbeni kötetében. Mivel a harmadikként hirdetett kötetben (The arts) nem látszik a helyük, s abban az általános részt sem láthatjuk, már nem is tudhatjuk, hogy végül hány kötetesre tervezik, s teljes lesz-e valamikor.

Hogy miért nem internetes segédeszközt készítenek, arról a 2. kötet bevezetőjében olvashatunk. Eszerint eljátszottak azzal a gondolattal, hogy a kötet tételait online módon aktualizálják, vagy akár az egész kötetből weben kereshető változatot készítenek. Azonban elvetették ezt a gondolatot, mert azzal több webes segédeszköz vetélytársává váltak volna. Ugyanakkor azt is kétségesnek gondolták, hogy találtak volna-e elég információs szakembert, akik hajlandók és képesek lennének optimális módon fenntartani az online tartalom frissességét. Sok webes forrás esetében megtörtént ugyanis, hogy a kezdeti lelkesedés után ritkán frissült, de ők nem akarnak ilyené válni. Az 1. kötet 6.435, a második 5.791 tételt tartalmaz, tehát várhatólag már egy harmadik kötettel meghaladnák a *Guide to reference* 16.000-es tételszámát, ugyanakkor ezek érvényessége sokkal kérdésesebb, mint a folyamatosan aktualizált amerikai eszköze.

IDŐLEGES ÖSSZEGZÉS

A két eszköz részletes elemzésére terjedelmi okokból nem vállalkozhatunk, az egy másik közlemény témája lehet. A részletes elemzés mutathatná meg, hogy a másodfokú bibliográfiák alól valóban kifutott-e a világ, illetve ezek az eszközök mennyire felelnek meg a „referral centre”, a tájékoztatás a tájékoztatásról általa leírt funkcióinak, s ami a mi szempontunkból még fontosabb: mennyire szolgálhatnak mintaként ahhoz, hogy egyszer végre ne azt kelljen leírni: „A magyarországi könyvtári rendszerben ez az eszköz hiányzik.”

A Szentmihályi-emlékkötet alapján láthattuk, hogy Horváth Tibor nem a 2001-es jegyzetben írt először Szentmihályi János nyomán a „referral centre” és a tájékoztatás a tájékoztatásról fogalmáról. Erről akkor is meggyőződhetünk, ha a Könyvtári írásközösségében keressük.⁹³ A gondolat legrészletesebb kifejtését a 30 évvel ezelőtt megjelent klasszikus tanulmányban találhatjuk meg, amelyet *Futala Tiborral* és *Papp István*nal közösen jegyezték. (Mivel a 13 évvel későbbi, egyenkénti visszatekintésben Horváth Tibor tért vissza erre, ezért valószínűsíthetjük, hogy neki köszönhető ez a gondolat.)

„Számunkra a hiányzó láncszemek közül a tájékoztatás a tájékoztatásról és az országot ábrázoló könyvtár tűnik a legfontosabbnak.

93 Horváth Tibor: Könyvtári írásközösség: Folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben és lapokban megjelent rövidebb írásközösség (vál. és szerk. Sonnevend Péter). OSZK, Bp., 2013. <http://www.mek.oszk.hu/11600/11654/index.phtml>

A hazai referral centre magjának a könyvtárak központi nyilvántartása tekinthető. Átgondolt fejlesztési program végrehajtása során azonban képessé kell tenni a jelenlegit messze túlhaladó szolgáltatások nyújtására is. Azonban a hangsúlyt nem a nyilvántartásra, hanem a szolgáltatásra, vagyis az outputra kell helyezni. A jól működő „referral centre” egyfajta konzultációs központtá válhat, intézményeket és egyéni felhasználókat irányíthat a számukra szükséges szolgáltatásokhoz, adatbázisokhoz, szakértőkhöz, egyáltalán a források legváltozatosabb sorához, sőt maga kezdeményezheti közöttük a párbeszédet.”⁹⁴

Ferenczi Zsuzsa tanárnő sokszor idézte Szentmihályi János mondását, amelyet *Dallos Eszter* írása is dokumentál: „A teljesség hiánya sokkal kisebb baj, mint a hiány teljessége.”⁹⁵

Szentmihályi János, Horváth Tibor és a többiek emlékének is tartozunk azzal, hogy változzon a helyzet.

Az *American Library Association* (ALA) támogatásával megjelenő **Guide to reference** történetének kronológiája a <http://www.guidetoreference.org> webhelyen:

THE HISTORY OF GUIDE TO REFERENCE

- 1902 Inaugural publication of **Alice Bertha Kroeger's** (Drexel University) *Guide to the Study and Use of Reference Books*
- 1910 **Isadore Gilbert Mudge** (Columbia University) takes over the project
- 1917 Third edition of *Guide to Reference Books*
- 1923 Fourth edition, renamed as *New Guide to Reference Books*
- 1929 Title of fifth edition reverts to *Guide to Reference Books*
- 1936 Mudge's landmark sixth edition
- 1951 Eighth edition under the leadership of **Constance Mabel Winchell** (Columbia University)
- 1968 **Eugene P. Sheehy** (Columbia University) begins issuing supplements to the *Guide*
- 1976 The ninth edition includes listings of early electronic databases
- 1992 With the supplement to the tenth edition, editorship passes to **Robert Balay** (*Choice* magazine)
- 2008 *Guide to Reference*, twelfth edition, is published under the leadership of **Robert H. Kieft** (Haverford College); the first guide to be issued in electronic form and to include listings of Internet resources

94 Futala Tibor – Horváth Tibor – Papp István: Együttműködés vagy rendszerszervezés. *Könyvtári Figyelő*, 1983. 5. sz. 464. p.

95 Dallos Eszter: Egy csepp a tengerben... Féder Zoltán: Izraeli könyvtárakban. Két bibliográfia. *Múlt és Jövő*, 2006. 2. sz. 116. p. http://www.multesjovo.hu/en/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/710/